

BEZ DOGMATU

Henryk Sienkiewicz

Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, 1957

Text bazat pe ediția completă a lucrărilor lui Henryk Sienkiewicz

sbd redacția lui Julian Krzyżanowski, P. I. W. Warszawa, 1949.

FĂRĂ DOGMĂ. DESTINUL UNUI GENIU FĂRĂ PORTOFOLIU

Henryk Sienkiewicz

Copyright © 2012 Editura **ALLFA**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SIENKIEWICZ, HENRYK

Fără dogmă. Destinul unui geniu fără portofoliu /

Henryk Sienkiewicz; trad.: Irina Ionescu. – București:

ALLFA, 2012

2 vol.

ISBN 978-973-724-455-0

Vol. 1. – 2012. – ISBN 978-973-724-498-7

I. Ionescu, Irina (trad.)

821.135.1-31

Toate drepturile rezervate Editurii **ALLFA**.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată

fără permisiunea scrisă a Editurii **ALLFA**.

Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside

Romania, without the written permission of **ALLFA**,

is strictly prohibited.

Copyright © 2012 by **ALLFA**.

Editura **ALLFA**: Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,

sector 6, cod 060512 – București

Tel.: 021 402 26 00

Fax: 021 402 26 10

Distribuție: Tel.: 021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi: comenzi@all.ro

www.all.ro

Redactare: Dorina Ivan

Tehnoredactare: Liviu Stoica

Corectură: Anca Tach

Design copertă: Alexandru Novac

henryk sienkiewicz

fără dogmă

destinul unui geniu fără portofoliu

Traducere din limba poloneză, note,
postfață și tabel cronologic de
Anca Irina Ionescu

EDITURA ALLFA

Gastein, 23 iunie

Suntem deja de o săptămână la Gastein, cu mic, cu mare, adică: Aniela, mătușa, doamna Celina, eu și Kromicki. Am întrerupt un timp scrisul în jurnal, nu pentru că aș fi renunțat la această deprindere sau pentru că nu aș fi simțit nevoia să o fac, dar ceea ce se petrece cu mine nu poate fi exprimat nici pe departe în cuvinte. Dacă omul nu se destinde și nu scapă de forța care îl apasă, nu-i stă capul la altceva. Starea mea semăna cu cea a condamnatului din amintirile lui Sanson¹, care era jupuit de viu și apoi i se turna plumb topit pe rănilor proaspete iar el, cuprins de exaltare nervoasă, striga întruna *Encore! Encore!*, până când în cele din urmă a leșinat. Iar eu sunt deja leșinat, ceea ce înseamnă că sunt complet secătuit și învins.

Deasupra mea se întinde o mână uriașă ca munții în care ne aflăm acum.

Dar ce pot face eu? Din moment ce n-am cum să mă opun, n-are decât să mă strivească. Nu știam că poți să găsești, dacă nu o anumită consolare, măcar un

¹ Charles-Henri Sanson (1739-1806), călăul regal al Franței în timpul domniei lui Louis al XVI-lea și Mare Călău al Primei Republici franceze.

fel de alinare în sentimentul propriei neputințe și în înțelegerea propriei degradări.

De n-aș începe să mă destind din nou, de-ar dura starea aceasta cât mai mult! Aș putea să consemnez ce mi se întâmplă ca și cum ar fi vorba de altcineva. Dar știu din experiență că zilele nu seamănă una cu alta și mă tem de ceea ce îmi va aduce ziua de mâine.

24 iunie

Spre sfârșitul șederii mele la Varșovia am scris în jurnal următoarea frază: „Iubirea pentru femeia altuia, dacă este superficială, este o mare ticăloșie, iar dacă este autentică, este cea mai mare nefericire care îl poate lovi pe un om.“ Scriind aceasta înainte de venirea lui Kromicki, nu eram conștient de toate componentele unei astfel de nefericiri. Mă gândeam că este mai nobilă decât este de fapt. Abia acum văd că, la marile dureri, se mai adaugă și mici umiliri, și sentimentul propriei degradări, al propriului ridicol, și necesitatea de a minți, și de a comite o mie de fapte reprobabile, de a păstra mii de aparențe nedemne – ce buchet încântător! Într-adevăr, poți să te sufoci cu mirosul acestor flori.

Doar Dumnezeu știe cu câtă satisfacție l-aș apuca pe Kromicki de beregată și l-aș țintui de perete și i-aș spune privindu-l drept în albul ochilor: „Eu o iubesc pe soția ta!“ Dar în loc de asta, trebuie să mă străduiesc ca lui nici măcar să nu-i treacă prin cap că Aniela îmi place. Frumos rol joc față de ea! Ce o să creadă despre mine! Dar este și aceasta una dintre florile buchetului.

25 iunie

N-am să uit cât oi trăi ziua în care a venit Kromicki. A sosit la Varșovia și a tras direct la mine. M-am întors târziu acasă în seara aceea și am văzut în vestibul niște bagaje. Nu știu de ce nu mi-a trecut imediat prin cap că ar putea fi valizele lui Kromicki. Imediat a scos și el capul din camera de alături și, văzându-mă, a lăsat să-i cadă monoculul din ochi și a țâșnit cu brațele întinse spre mine, ca să-și salute noua rubedenie. Vedeam ca prin vis craniul lui uscat ca o hârcă de mort, ochisorii strălucitori și moțul de păr negru. O clipă mai târziu am simțit îmbrățișarea lui, de parcă m-ar fi strâns mâinile unui manechin de lemn. Sosirea lui Kromicki ar fi fost ușor de prevăzut, dar eu mă simțeam de parcă aș fi văzut moartea cu ochii. Mi se părea că am un coșmar îngrozitor, iar cuvintele „Ce mai faci, Leon?“ sunt cele mai fanteziste și mai improbabile pe care aș fi putut să le aud. M-am simțit cuprins brusc de o asemenea furie, scârbă și anxietate, că am avut nevoie de toată voința mea ca să nu mă reped la omul acela, să-l trântesc la pământ și să-i zdrobesc capul de podea. Am trăit adesea sentimente de furie și de dezgust, dar combinația acestor sentimente cu acela de anxietate era ceva nou și de neînțeles pentru mine. Nu era vorba de teama provocată de un om viu, ci parcă de anxietatea pe care ți-o trezește un mort. Mult timp n-am fost în stare să rostesc vreun cuvânt. Din fericire, putea să-și închipuie că nu l-am recunoscut sau că eram surprins că mi se adresează direct cu „tu“, în calitate de rudă, deși abia dacă ne cunoaștem. Treaba asta mă irită și astăzi cum nu pot să spun.

Dar m-am străduit să-mi țin firea; între timp, el își pusese monoclul la ochi și scuturându-mi mâna, continuă să pună întrebări:

— Ce mai faci? Dar Aniela? Și mama ei?... E tot bolnavă, nu-i așa? Dar mătușa? Ei?

Și m-a străbătut un nou val de furie auzind că vorbește despre femeile cele mai dragi și mai apropiate mie ca și cum ar fi la fel de apropiate și de el. Un om de lume cum sunt eu poate îndura orice, poate ascunde orice, pentru că este educat în acest sens încă din fragedă copilărie, și totuși simțeam că nu mai suport. Am început să strig servitorii, să aducă ceai, pentru că voiam să-mi revin cumva din acea stare de paralizie și să mă gândesc la altceva. Dar Kromicki era îngrijorat că nu-i răspund și, lăsând pentru a doua oară să-i cadă monoclul, a întreat precipitat:

— Ce este, s-a întâmplat ceva? De ce nu vorbești?

— Sunt bine cu toții, i-am retezat-o eu scurt.

Dintr-odată mi-a trecut prin minte că această emoție a mea îi conferă de la bun început un ascendent asupra mea acestui om detestabil, și imediat mi-am revenit.

L-am condus în sufragerie, l-am invitat să se așeze la masă și am întreat:

— La tine ce se mai aude? Ai venit pentru mult timp?

— Nu știu, a răspuns el. Mi-a fost dor de Aniela și cred că și ei de mine. Abia dacă am petrecut câteva luni împreună. Pentru doi tineri căsătoriți e cam puțin, nu-i așa?

A râs cu nechezatul lui nesuferit, apoi a spus:

— Și apoi, am niște afaceri pe aici. Afaceri, afaceri și iarăși afaceri!

A început apoi să-mi povestească pe larg despre afacerile lui, dar nu-l ascultam și nu înțelegeam niciun cuvânt. Auzeam din două în două cuvinte expresia „să fac bani“ și vedeam cum se mișcă monoclul. E ciudat cât de mult te pot irita lucrurile mici, când ești extrem de nefericit. Nu știu dacă așa se întâmplă întotdeauna, dar pe mine mă călcau groaznic pe nervi cuvântul „bani“ și monoclul acela care se tot bățâia. În primul moment, când ne salutasem, rămăsesem de-a dreptul înlemnit și, cu toate acestea, înregistrasem mișcarea monoclului. Așa mi se întâmplă întotdeauna, și așa era și acum.

După ce am băut ceaiul, l-am condus pe Kromicki în camera lui. Iar acolo, fără a înceta să vorbească, a început să-și despacheteze lucrurile cu ajutorul unui servitor. Din când în când își întrerupea povestirea despre afacerile lui și îmi arăta câte un obiect ciudat adus din Extremul Orient. Printre altele, a desfăcut și un pachet mai mare din care a scos două preșuri orientale și a spus:

— Pe astea le-am cumpărat de la Batumi. Frumoase, nu-i așa? O să vină bine lângă patul nostru.

După ce a plecat servitorul s-a așezat obosit pe fotoliu și a continuat să trăncănească despre afacerile lui din Orient și despre speranțele lui, dar eu mă gândeam deja la altceva. Fără îndoială că, pentru un om care, într-o anumită situație, nu se poate apăra de toată nefericirea sa, este o adevărată salvare că poate scăpa măcar de una dintre componentele ei. Și tocmai de aceea mă gândeam acum că poate Kromicki nu are de gând să meargă și el la Gastein. Așa că l-am întreat:

— Eu nu te cunosc așa bine, dar acum sunt convins că ai să faci avere. Nu ești deloc un om superficial și n-ai

să-ți sacrifici niciodată afacerile importante pentru niște chestiuni sentimentale.

Kromicki mi-a strâns mâna cu căldură.

— Nici nu-ți dai seama cât de mult îmi doresc să ai întotdeauna încredere în mine.

Pe moment, nu am reflectat la semnificația aparte a acelor cuvinte; eram preocupat de gândul că îl mințisem deja pe Kromicki și comiseseam o ticăloșie față de el. Îl mințisem, pentru că nu credeam deloc în calitățile lui de om de afaceri și comiseseam o ticăloșie, pentru că îl lăudasem, tocmai pe el, deși aş fi preferat mai curând să-l strâng de gât. Dar pe mine mă interesa în primul rând să-l facă să renunțe la călătoria la Gastein, așa că am continuat cu josniciile.

— Observ că nu prea îți cade bine călătoria celor două doamne, am spus eu.

Drept răspuns, a început să se plângă de sănătatea doamnei Celina și, ca un egoist ordinar ce era, ca unul care simte totul numai prin prisma interesului personal, a spus:

— Firește că excursia asta nu-mi pică deloc bine. Între noi fie spus, cred că ne-am fi putut lipsi de ea. Totul trebuie să aibă o măsură, chiar și dragostea fiicei față de mamă. Femeia măritată trebuie să înțeleagă că prima ei îndatorire este față de soț. Iar mama care stă mereu în camera de alături te stingherește, nu le permite celor tineri să se simtă la largul lor unul cu altul și să se dăruiască în exclusivitate unul altuia. Nu neg faptul că dragostea copiilor față de părinți este un lucru laudabil, dar când ajunge să fie exagerată, devine un obstacol în viață.

Înflăcărat de acest subiect, a continuat să peroreze și să rostească o mulțime de alte panseuri, la fel de

meschine și de banale, care mă iritau cu atât mai mult, cu cât avea o oarecare dreptate. În cele din urmă a spus:

— Dar n-am ce face. Eu sunt negustor cinstit. Am știut ce contract închei și sunt gata să-mi îndeplinesc toate obligațiile.

— Asta înseamnă că mergi la Gastein?

— În primul rând, este vorba și de interesul meu personal. Vreau să ne cunoaștem mai bine noi doi și cu mătușa ta, ca să căpătați cu adevărat încredere în mine. O să mai vorbim despre asta pe viitor. Am la dispoziție cam o lună, o lună și jumătate. L-am lăsat în Orient pe tânărul Lucjan Chwastowski, care are grijă de afacerile mele și care este, așa cum spun englezii, *a solid man*¹. Doar înțelegeți și tu că, atunci când ai o soție ca Aniela, dorești să stai cu ea puțin sub același acoperiș. Cred că înțelegeți, nu?

Și, spunând aceasta, a rânjit la mine cu dinții lui galbeni și stricați, a râs și a început să mă bată prietenește pe genunchi. Iar eu am simțit un fior rece în măduva spinării. Îmi dădeam seama că pălisem. M-am ridicat în picioare și m-am întors repede cu spatele spre lumină, ca să nu observe schimbarea de pe chipul meu, apoi m-am străduit să întreb cât mai calm:

— Și când te duci la Płozów?

— Măine, mâine!

— Noapte bună!

— Noapte bună! a răspuns el și a dat drumul monocului.

A întins brațele către mine și a adăugat:

¹ „Un om de nădejde“ (en. în original).

— Sunt extrem de bucuros că vom avea ocazia să ne cunoaștem mai îndeaproape. Întotdeauna am avut un fel de slăbiciune pentru tine... Pun pariu că o să ne înțelegem de minune.

Să ne înțelegem? Noi doi? Cât este de idiot! Dar cu cât constat că este mai prost, cu atât mi se pare mai cumplit faptul că Aniela îi aparține, că este proprietatea, obiectul lui. În noapte aceea nici măcar n-am încercat să mă dezbrac. Niciodată nu am înțeles mai clar ca atunci că există situații în care cuvintele se termină, se termină și capacitatea de înțelegere și de percepere a înfrângerii, dar înfrângerea nu se termină. Ce viață nemaipomenită ne-a fost dat să avem! Este suficient să spun că perioada anterioară a existenței mele, cea de dinainte ca Aniela să calce în picioare sentimentele mele și pe care o considerasem culmea nefericirii, mi se părea acum o perioadă de-a dreptul binecuvântată. Dacă acum ar apărea în fața mea diavolul și m-ar pune să semnez un contract că totul va rămâne așa cum era atunci, că Aniela va pălmuî veșnic iubirea mea, dar, în schimb, Kromicki nu va veni niciodată, i-aș oferi imediat sufletul meu și aș semna fără șovăială. Pentru că în sufletul unui bărbat respins de femeie se formează fără voia lui convingerea că această femeie se află într-un fel de turn gotic, pe o culme inaccesibilă, spre care nu ai voie să-ți ridici privirea. Cam așa mă gândeam și eu la Aniela. Dar iată că vine un anume domn Kromicki, cu două preșuri de la Batumi, o dă jos fără prea multe fasoane de pe culmea aceea și o pune pe preș – tocmai pe ea, femeia neînduplecată, intransigentă, preoteasa mea! Ce lucru rău și cumplit este că omul poate să gândească și să-și imagineze totul și orice, și cât este de dezgustător, de meschin și de banal când face

aceasta! Cât m-am mai frământat eu, ce de teorii am elaborat, cât mi-am stors creierii ca să-mi dovedesc că iubirea este o forță mai presus de contractele nupțiale, că am dreptul s-o iubesc pe Aniela și ea pe mine, iar acum, acum eu rămân cu teoriile mele, iar Kromicki cu Aniela!

Să nu-i dea Dumnezeu omului cât poate duce, căci eu crezusem că omul nu poate suporta decât o anumită povară și că, dacă i se pune mai mult în spinare, se va prăbuși. În nefericirea mea nesfârșită, în prostia, și umilința, și ridicolul meu la fel de nemăsurate, am simțit că din clipa în care a sosit Kromicki am început s-o disprețuiesc pe Aniela. De ce? Nu aș reuși să explic acest lucru cu niciun fel de argumente omeneste. „Soția trebuie să-i aparțină soțului ei.” Știu și eu acest adevăr pe dinafară la fel cum îl știe orice tâmpit, dar în contextul iubirii mele față de Aniela este o josnicie. Ce-mi pasă mie de toate aceste raționamente! Știu că o disprețuiesc și, de fapt, asta este mai mult decât pot suporta! Am simțit că existența mea este imposibilă în astfel de condiții și că, fără îndoială, trebuie să se producă acum niște schimbări majore, în care se va pierde tot ceea ce a fost până acum.

Dar ce fel de schimbări? Dacă disprețul meu ar înghiți sentimentele, așa cum lupul sugrumă oaia, ar fi foarte bine. Dar am avut imediat presentimentul că se va întâmpla altceva. Dacă nu aș fi iubit-o pe Aniela, nu aș fi disprețuit-o, așadar, acest dispreț nu este altceva decât un nou lanț al încătușării mele. Înțeleg perfect că, în afară de doamna Kromicka, în afară de domnul Kromicki și de relația dintre ei nu mă interesează absolut nimic pe lumea asta, dar absolut nimic! Nici lumina, nici întunericul, nici războiul, nici pacea, niciun lucru!

Ea, Aniela, sau, mai curând, ei doi și participarea mea la viața lor, aceasta este singura rațiune a existenței mele. Dar dacă exact din acest motiv nu mai pot să exist, atunci ce va urma? Și dintr-odată m-a cuprins uimirea că nu-mi venise în minte lucrul cel mai simplu – moartea. Ce forță extraordinară este în mâna omului această putere de a tăia firul! Acum te aștept, demon rău al vieții mele și îți spun așa: „Ai să-mi pui poveri în cârcă numai atât timp cât am să vreau eu însumi acest lucru. Și când am să mă satur, am să-ți dau un picior în fund ție și poverilor tale!“ ...*E poi eterna silenza!*... nirvana, a patra dimensiune a lui Zöllner²... dar ce știu eu! Dar la gândul că, în ultimă instanță, totul depinde de mine, m-am simțit nespuns de ușurat... Am stat întins pe canapea vreo oră, gândindu-mă cum și când s-o fac... și numai simplul fapt că m-am rupt de gândul obsedant la Kromicki și la venirea lui, la invidia mea față de el, mi-a produs o mare relaxare. Dar o acțiune ca aceasta, suprimarea propriei vieți, necesită anumite acțiuni concrete, iar aceasta te obligă să te gândești la altceva, nu numai la propria nefericire. Mi-am amintit imediat că revolverul meu de călătorie este de calibru prea mic. M-am ridicat ca să-l examinez și după aceea m-am hotărât să cumpăr altul.

Apoi am început să-mi storc creierii cum să fac și cum să aranjez lucrurile în așa fel, încât toată lumea

¹ „Și apoi liniștea veșnică“ (it. în original).

² Johann Karl Friedrich Zöllner (1834-1882), fizician și astronom german, cunoscut pentru „efectul Zöllner“, o iluzie optică conform căreia mai multe linii paralele intersectate de liniițe mici, oblice, lasă impresia că nu sunt paralele. Dorind să ofere o explicație științifică pentru spiritism, a ajuns la concluzia că acesta ar putea fi explicat prin cea de-a patra dimensiune a spațiului.

să creadă că a fost vorba de un accident. Dar, de fapt, era vorba numai de teorie. Nu observam să se cristalizeze în mine vreo intenție concretă. Aș vorbi mai degrabă de un sentiment al posibilității de sinucidere, decât de o decizie în acest sens. Firește, eram cât se poate de sigur că nu se va întâmpla foarte curând. Pentru că, îmi spuneam eu, din moment ce știu unde este poarta și pot oricând să ies pe acolo în câmp, am să mai stau ca să văd ce se întâmplă, să văd în ce măsură răul poate să mă sleiască de puteri. Mă muncea o curiozitate dureroasă, dar imposibil de înfrânat: ce se va întâmpla când cei doi vor începe să trăiască împreună, cum mă va mai privi Aniela în ochi?... Epuizat, am adormit în cele din urmă îmbrăcat și am avut vise urâte, pline de monoclurile lui Kromicki, de revolvare și de tot felul de lucruri fără noimă, amestecate între ele. M-am trezit târziu, iar servitorul mi-a spus că domnul Kromicki plecase deja la Płoszów. Primul meu impuls a fost să plec după el, să-i văd împreună. Dar când m-am urcat în trăsură mi-am dat brusc seama că n-am să pot suporta așa ceva, o să-mi fie prea greu. Am înțeles că aș fi putut grăbi în felul acesta ieșirea pe poarta aceea deschisă spre meleagurile necunoscute de dincolo, așa că am poruncit să mă ducă în altă parte.

Chiar și cel mai mare pesimist se ferește instinctiv de rău și se apără de el din răspuseri. Și de aceea se agață de orice speranță, așteaptă o ameliorare de la fiecare schimbare. Și se trezise și în mine o asemenea năzuință; voiam să mergem mai întâi la Gastein, de parcă acolo m-ar fi așteptat izbăvirea. Dar voiam cu adevărat să mergem. Orice, numai să-i fac să plece din Płoszów!

Gândul acesta nu-mi dădea pace și m-a copleșit cu atâta forță, încât mi-am dedicat toată ziua realizării lui.

Și nici n-a fost prea greu. Doamnele erau aproape gata. Kromicki nu le scrisese în prealabil că urmează să sosească, probabil dorise să-i facă o surpriză soției, așa că în câteva zile am fi putut porni la drum. Acum s-ar fi convenit să-l las să se odihnească și apoi să-l întreb când ar putea să plece, dar mi-am pus în gând să-l ignor intenționat și să mă prefac că nici nu există.

Am plecat la gară și am rezervat locuri la vagonul de dormit pentru Viena pentru a doua zi, după care am trimis un servitor la Płoszów cu o scrisoare către mătușa, în care îi spuneam că am cumpărat deja biletele și, întrucât pentru zilele următoare ale săptămânii nu mai sunt locuri, trebuie să plecăm chiar mâine.

26 iunie

Mă întorc la ultimele clipe ale șederii noastre la Varșovia. Amintirile acelea mi s-au întipărit atât de adânc în memorie, că nu le pot trece sub tăcere. A doua zi după sosirea lui Kromicki aveam un sentiment ciudat. Mi se părea că n-o mai iubesc pe Aniela, dar, că pe de altă parte, nici n-aș putea trăi fără ea. Treceam pentru prima dată printr-o astfel de stare pe care aș numi-o prăbușire psihică. Mai demult, când tot acest proces al trăirii sentimentale se desfășura în mine mai normal, îmi spuneam „O iubesc, așadar o doresc”, cu aceeași logică cu care Descartes spunea: „Gândesc, deci exist.” Dar acum logica mea se schimbase: „N-o iubesc, dar o doresc.” Ambele afirmații coexistau în mine de parcă ar fi fost înscrise pe două bucăți rupte din aceeași lespede de piatră. Amândouă mă apăsau deopotrivă de dureros.

Și am înțeles abia după un timp că afirmația „nu o iubesc” este o amăgire. O iubesc la fel ca mai înainte, dar într-un mod atât de dureros, atât de amar și de otrăvit, că această iubire nu are nimic comun cu fericirea.

Câteodată mă gândesc că, dacă aș auzi acum o declarație de dragoste din partea Anielei, dacă aș reuși s-o fac să divorțeze, dacă ar rămâne văduvă și ar deveni a mea, n-aș mai fi fericit. Mi-aș da toată viața pentru o asemenea oră, dar nu sunt sigur că aș reuși să o transform într-o fericire autentică. Cine știe dacă nervii aceia cu care se percepe fericirea nu se atrofiaseră în mine. Se poate întâmpla. Și atunci, la ce bun o astfel de existență?

În ajunul plecării m-am dus la un magazin de arme. Ce om bizar era vânzătorul care mi-a dat revolverul! Dacă n-ar fi fost armurier, ar fi putut fi foarte bine profesor de psihologie. Am intrat în magazin și i-am spus de la bun început că mi-e indiferent dacă este Colt sau Smith, important este să fie de calitate și de calibru corespunzător. Bătrânul mi-a ales o armă și am fost imediat de acord cu ea, apoi m-a întrebat:

— Cu siguranță că aveți nevoie și de gloanțe.

— Chiar voiam să vă cer.

Vânzătorul mă privea acum cu atenție.

— Să vă dau și un toc pentru revolver?

— Bineînțeles, îmi trebuie și toc.

— Foarte bine. În acest caz vă dau gloanțe de același calibru cu revolverul.

De astă dată l-am privit eu cu mirare, dar el a continuat:

— Dragă domnule, eu sunt de patruzeci de ani în meseria mea și am învățat multe. Adesea au cumpărat de la mine și oameni care după aceea și-au tras un glonț în

frunte. Și ce credeți? Niciunul dintre ei nu a cumpărat și toc de revolver. Întotdeauna a fost așa. Vine la mine și spune: „Vă rog să-mi dați un revolver.“ „Și cu toc?“ „Nu, n-am nevoie de toc.“ E un lucru ciudat, căci atunci când ai intenția să-ți tragi un glonț în frunte nu te mai gândești să faci economie de o rublă. Dar așa e firea omului... Probabil că fiecare își spune în sinea lui: „Naiba să-l ia de toc!“ Și tocmai de aceea, când vine cineva să cumpere un revolver, îmi dau seama imediat dacă vrea să-și zboare creierii sau nu.

— Foarte interesant ceea ce spuneți, am răspuns eu.

Și chiar mi se părea ceva foarte ciudat. Omul a continuat:

— Când mi-am dat seama de asta, am inventat ceva: când cineva cere un revolver fără toc, eu mă fac că greșesc și îi dau gloanțe cu un număr mai mari. Să-ți zbori creierii nu e un fleac. Trebuie să ai curaj, nu glumă! Și probabil că te trec nădușelile rău de tot... Dar omul a luat o hotărâre și pune mâna pe revolver. Și atunci vezi că gloanțele nu intră... Poți să te dai și cu capul de pereți, nu intră și pace, trebuie să amâni pe mâine... Și ce credeți: nu e așa ușor să ai putere și a doua oară. Mulți sunt aceia care, după ce au privit o dată moartea în față, nu mai vor s-o vadă a doua oară. Unii chiar au venit a doua zi și au cumpărat un toc. Iar mie îmi venea să râd. „Uite aici tocul și să fii sănătos!“

Am consemnat această conversație pentru că acum toate lucrurile care se referă la sinucidere mă interesează în cel mai înalt grad, iar vorbele bătrânului armurier mi-au făcut impresia unui veritabil document omenesc.